

Irina Makarova

PREMOSTITEV KULTUR: DVOKULTURNI MODEL POUČEVANJA SLOVENŠČINE ZA RUSKO GOVOREČE UČENCE

Uvod

Skladno z evropskim modelom poučevanja jezikov, ki ga določajo smernice Sveta Evrope, je poudarek na vključevanju medkulturnih vsebin v pouk jezikov čedalje pomembnejši. Dvokulturni model, ki ga predstavljamo v poglavju, temelji na konceptu medkulturnega poučevanja jezikov (ICLT), ki je bil utemeljen v delih avtorjev, kot so Byram (1997), CEFR (2001) in Byram & Feng (2005). Osnovna premisa tega pristopa izhaja iz načela, da ima vsako sporočilo, oblikovano v naravnem jeziku¹, svoje kulturno ozadje (Liddicoat, 2008, 277).

Cilj medkulturnega poučevanja jezikov je pri študentih razviti zmožnost učinkovitega in primerne sporazumevanja z govorniki drugih kultur. To pomeni, da se študenti z razvijanjem diskurzivne in strateške kompetence učijo prilagajanja svojih komunikacijskih navad kulturnim normam in družbenim konvencijam ciljnega okolja.²

V poglavju se osredotočamo na težave medkulturne komunikacije, s katerimi se soočajo rusko govoreči priseljenci v Sloveniji, katerih število je v zadnjem desetletju že presegalo 6000 (Makarova Tominec 2020), po začetku vojne v Ukrajini pa se njihov delež še povečuje. Rusko govoreči priseljenci množično obiskujejo brezplačne tečaje slovenščine v okviru začetnega integracijskega programa. Raziskava pa osvetljuje vprašanje, ali to zadostuje za njihovo uspešno vključevanje v slovensko okolje.

.....
¹ Strokovni izraz »naravni (človeški) jezik« (Golden, 2001, 1).

² Povzeto po smernicah European Commission 2015, Council of Europe 2019.

Opredelitev problema

Izvajalci začetnega pouka slovenščine kot tujega jezika imajo na voljo paleto raznovrstnih učbeniških kompletov Centra za slovenščino FF UL,³ vendar še vedno primanjkuje priročnik, ki bi bil prilagojen poučevanju rusko govorečih študentov. Medkulturne vsebine so v omenjenih učbenikih tradicionalno prisotne, a v različnem obsegu, prilagojenem ciljni jezikovni ravni. Medkulturne vsebine najpogosteje najdemo v poglavjih o Sloveniji, slovenskih praznikih, tipičnih jedeh, prisotne so tudi v okviru govornega bontona, s slikovnim gradivom in skozi opise, v prilagojenih besedilih o praznikih, blagovnih znamkah, skozi predstavitev tipičnih prostočasnih aktivnosti, z izborom popularnih športov, znanih osebnosti itd. Ta način ustreza ustaljeni praksi predstavitve medkulturnih vsebin tudi v tujejezičnih učbenikih angleščine, francoščine in nemščine (Lah, 2012; Vervega, 2024). Glavna pozornost je namenjena usvajanju jezikovnih vsebin, zato so medkulturne teme pogosto obrobne in vključene le sporadično.

Kot ugotavlja že Meta Grosman (po Šabec, 2001, 7), avtorji jezikovnih priročnikov pogosto nagovarjajo najširšo mednarodno publiko, pri čemer pogosto zapostavljajo specifične težave posameznih jezikovno-kulturnih parov izhodiščne in ciljne kulture. Ta pojav je mogoče pripisati tudi dejstvu, da v slovenski jezikovni didaktiki J1, J2 in TJ še vedno primanjkuje enotni učni model kot del kurikulumu, ki bi dosledno, celovito in sistematično opredeljeval način vključevanja medkulturnih vsebin v jezikovni pouk.⁴ Posledično avtorji posameznih učnih gradiv, kot ugotavlja tudi Janez Skela (2000, 30), ta problem rešujejo vsak po svoje, odvisno od osebnih kompetenc in izkušenj.

Ugotovitve naše raziskave so jasno pokazale, da rusko govorečim priseljenecem pri jezikovni podpori za vključevanje v slovensko družbo ni podanih dovolj podatkov o uveljavljenih vedenjskih vzorcih ki jih potrebujejo za

.....
3 (Slovenščina ekspres 1 avtoric Tanje Jerman, Staše Pisek in Anje Strajnar, učbenik A, B, C, ... 1,2,3 Gremo (A1) in Gremo naprej (A2) avtoric Ivane Lasnik, Nataše Pirih Svetina in Andreje Ponikvar, Slovenska beseda v živo 1, 2 in 3, avtoric Andreje Markovič, Mojce Stritar, Tanje Jerman in Staše Pisek, idr.)

4 V tem kontekstu velja omeniti model za medkulturno poučevanje TILKA - Teaching Interculturality through Language and Literature for Conflicts Avoidance (Mikolič 2016), ki ponuja medkulturno poučevanje prvega, drugega in tujega jezika. Prav tako je zanimiv model poučevanja sosedskih jezikov CoBLaLT na primeru slovenščine in italijanščine (Cavaion 2015). <https://plus.cobiss.net/cobiss/si/en/bib/1538009028>.

uspešno in integracijo v slovensko družbo. Posledično priseljenci pogosto doživijo občutek nelagodja, se prej ali slej znajdejo v kočljivem položaju ali celo v konfliktu z novim okoljem.

Opredelitev medkulturnih vrzeli: metoda

Glede na pomanjkanje raziskav o kulturnih razlikah med Rusi in Slovenci smo prvotno identifikacijo medkulturno »občutljivih točk« izvedli na podlagi lastnih opažanj, spremljanja adaptacije drugih rusko govorečih priseljencev ter analize virov s spleta, vključno z objavami na družbenih omrežjih in v popularnih blogih.⁵ Začetne ugotovitve smo nato preverjali in potrjevali s pomočjo dveh mnenjskih raziskav: prvi spletni vprašalnik so izpolnili rusko govoreči priseljenci v Sloveniji (december 2020), na podlagi rezultatov pa je bil oblikovan drugi vprašalnik, ki so ga izpolnili rojeni govorci slovenščine (marec 2021).

Ključne ugotovitve vprašalnika za rusko govoreče priseljence

Spletni vprašalnik (Makarova Tominec, 2021) je izpolnilo 299 rusko govorečih priseljencev, ki so bili k sodelovanju povabljeni prek rusko govorečih skupin na družbenih omrežjih. Vprašalnik je vseboval 24 vprašanj odprtega in zaprtega tipa. Večina anketirancev je bila stara od 30 do 50 let, za vse pa velja, da so v Sloveniji živeli najmanj 3 leta, večinoma pa 5 do 10 let. To pomeni, da je v raziskavi opazovana zlasti prva generacija priseljencev, ki so se v Slovenijo preselili kot odrasli.

Statistični prikaz rezultatov

V vprašalniku smo rusko govoreče respondente prosili, naj opišejo svoj prvi vtis o Slovencih. Večinoma so bili odgovori dolgi eno do dve vrstici. Vrednotenje smo analizirali skozi prisotnost lastnostnih pridevnikov (tabela 1 prikazuje izbor najpogostejših pridevnikov glede na absolutno število

.....
⁵ <https://pivni-pani.livejournal.com/>

navedb). Absolutno frekvenco smo dodatno preverjali tudi z analizo koncordanc oz. konteksta rabe, saj je v nekaterih primerih določen pridevnik v danem kontekstu pridobil nasproten pomen.

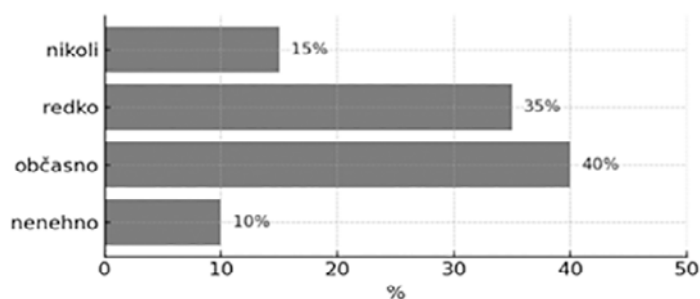
Tabela 1: Prvi vtis o Slovencih: seznam uporabljenih pridevnikov po številu navedb v korpusu.

Izvirna navedba v ruščini	Slovenski prevod
4. приятный - 22	18. prijazen - 22
5. доброжелательный - 21	19. dobrohoten - 21
6. вежливый - 14	20. vljuden - 14
7. добрый - 13	21. dobrosrčen - 13
8. спокойный - 12	22. umirjen - 12
9. дружелюбный - 10	23. naklonjen - 10
10. хороший - 9	24. dober - 9
11. отзывчивый - 8	25. odziven - 8
12. приветливый - 8	26. dobro razpoložen - 8
13. закрытый - 8	27. zaprt, zadržan - 8
14. готовый помочь - 6	28. pripravljen pomagati - 6
15. общительный - 5	29. družaben - 5
16. открытый - 5	30. odprt - 5
17. простой - 5	31. preprost - 5

V potrditev teze, da je prvi vtis rusko govorečih respondentov o Slovencih zelo pozitiven, navajamo še analizo odgovorov na drugo vprašanje, iz katerih sklepamo, da respondenti Slovence vidijo kot vljudnejše in korektnije v odnosu do neznancev (70 %) kot svoje rusko govoreče sokrajane (10 %).

Za našo raziskavo je bila povedna statistika odgovorov na vprašanje »*Koliko časa je trajala kulturno-jezikovna prilagoditev po prihodu v Slovenijo?*«, na katerega je od skupno 226 respondentov 45 % odgovorilo, da to »še vedno traja«, preostali pa so navedli daljši čas, in sicer od enega (15 %) do pet let (25 %). Naslednji podatek kaže, da velik del anketirancev potrebuje dolgo-trajno prilagoditev ali celo ugotavlja njeno nezaključenost, kar odraža kompleksnost kulturnih in jezikovnih razlik ter potrebo po dodatni podpori za lažjo integracijo.

Spodnji diagram (slika 1) prikazuje samooceno rusko govorečih respondentov v zvezi z odstopanjem med pričakovanimi in dejanskimi odzivi Slovencev. Z diagrama je razvidno, da je odstotek medkulturnega neskladja med rusko govorečimi priseljenci in Slovenci relativno visok – gre za približno polovično neujemanje (odstotek vseh respondentov, ki kulturne razlike doživljajo nenehno ali občasno, je 50 %, ostalih 50 % anketirancev pa kulturne razlike zaznava bodisi redko bodisi nikoli).

Slika 1: Ali ste kdaj doživeli, da so se Slovenci odzvali na situacijo drugače, kot ste pričakovali? (n = 226).

Kvalitativni prikaz rezultatov

V raziskavi smo udeležence prosili, naj opišejo medkulturne nesporazume, ki so jih doživeli po prihodu v Slovenijo. Odgovori so razkrili pomanjkljivo poznavanje družbenih konvencij v različnih sporazumevalnih okoliščinah. Na podlagi vsebinske analize pogostejših primerov kulturnih neskladij je nastal naslednji pregled potencialno konfliktnih področij, ki bi po našem mnenju potrebovala podrobnejšo osvetlitev pri medkulturnem jezikovnem pouku.

1. Konvencije pozdravljanja: respondenti izražajo negotovost pri odločanju, koga in kdaj je v Sloveniji primerno pozdraviti, tako zaradi nekaterih medkulturnih odstopanj (pozdravljanje neznanih oseb v dvigalu, pred blokom ali v hribih), kot tudi zaradi različnih družbenih praks pozdravljanja med manjšimi in večjimi kraji v Sloveniji.

»Še vedno ne razumem točno, koga in kdaj naj pozdravim.«⁶

2. Medosebna distanca in vzdrževanje stikov: razlike v dojemanju medsebojne distance in pričakovanih pravil druženja, negotovost glede pravilnega ravnanja s sosedi, sodelavci ali prijatelji.

»Slovenci so bolj prijazni in vljudni do neznancev, denimo, da te pozdravijo na ulici, a istočasno lahko kažejo hladnost in distanco, če gre za osebne odnose ali prošnje za pomoč.«

»Pogosto ne razumem medsebojne distance, kaj lahko povem, česa raje ne.«

»Slovenci so precej zaprti in zadržani, težko se z njimi zbližaš, zanje je prijatelj oseba, s katero greš na kavo.«

Prikazana dvojnost v vedenju – prijaznost v javnih situacijah, vendar zadržanost v osebnih odnosih – lahko rusko govoreče priseljence zmede, saj se v ruskem kulturnem okolju osebni odnosi vzpostavijo hitreje, so precej bolj odprti in enoznačni. Izražanje naklonjenosti v ruskem kulturnem okolju deluje kot jasen in nedvoumen signal sprejetosti in pripravljenosti za nadaljnje sodelovanje. Nasprotno pa v slovenskem okolju prijetno kramljanje, vljudnost in izražanje naklonjenosti ne signalizirajo vedno pripravljenosti za nadaljnjo komunikacijo ali kakršnokoli zbliževanje. Različna pričakovanja tako lahko vodijo do nesporazumov in občutkov nelagodja.

.....
⁶ Primeri so navedki iz spletne ankete, prevedeni v slovenščino.

3. Izbor primernih tem za pogovor: anketiranci so izpostavili primere kulturnih neskladij, ki jih doživljajo tako priseljenci kot domačini.

»Čudno je, da Slovenci ženske pogosto sprašujejo o starosti; preprosta vprašanja vzamejo kot osebni napad; nenavadno reagirajo na dokaj banalna vprašanja.«

»Pogosto ne razumem stopnje ‹globine komunikacije›, kaj je primerno povedati in kaj ne.«

4. Komunikacijski slog: skozi odgovore naših respondentov lahko prepoznamo tudi kulturno specifični komunikacijski slog (Mikolič, 2020). V očeh rusko govorečih priseljencev so namreč Slovenci bolj zadržani in manj ekspresivni pri izražanju svojih čustev in mnenj, omenjajo, da tudi njihova neposrednost in odprtost pri domačinih nista vedno dobro sprejeti.

»Deliš veselje ker je zapadel sneg – ljudje pa se mrščijo.«

»Odprto govoriti o tem, kar misliš, ni sprejemljivo.«

»Med razpravo o pomembni temi Slovenci pogosto niso izrazili svojega mnenja, čeprav so bili neposredno izzvani.«

»Ko sem Slovincem direktno povedala, kaj si mislim, so me zaznali kot nesramno, čeprav je bil moj namen zgolj jasnost.«

Domačini, vajeni nekoliko bolj posredne in subtilne komunikacije, lahko dojemajo neposrednost tujcev kot neprimerno ali agresivno. Zato je pri jezikovnem pouku smiselno poudariti medkulturno sporazumevalno strategijo, ki pri študentih razvija bolj premišljen pristop k izražanju mnenj in ocen, upoštevajoč kulturne norme novega kulturnega okolja.

5. Konvencije obiskovanja in obdarovanja: anketiranci navajajo, da včasih ne vedo, koga je primerno povabiti, koliko prej in ob katerih priložnostih.

»Ne poznamo običajev, kdaj koga lahko obiščeš, kaj lahko prineseš.«

Izkazalo se je, da imajo respondenti pogosto težave z izborom primernih daril za različne priložnosti, zlasti ob praznikih ali za otroke.

»Ali je treba prinesiti prigrizke, ko greš na obisk?«

»Predlagala sem, da podarim otroška oblačila, vendar so to zavrnil z negativnim odnosom.«

»Ali je treba na rojstnodnevno zabavo sodelavca prinesiti darilo?«

6. Način reševanja težav in izogibanje neposrednim konfliktom: v mnenjski raziskavi so nekateri respondenti opisali Slovence kot nekoliko pasivne pri iskanju pravice, kar lahko na tujce, ki so vajeni odločnejšega pristopa, deluje frustrirajoče ali nerazumljivo.

»Ko sem sosedi povedala, da vem, kdo ji je poškodoval avto, ni želela ukrepati. S tem je povzročila, da je storilec ostal brez posledic, čeprav bi imela pravico ukrepati.«

»Sosed je poslal pritožbo zaradi majhne težave, ki bi jo lahko rešila s pogovorom.«

»Sosed v bloku ne pove neposredno v obraz, temveč raje na hodniku na zid izobesi opozorilo, zdaj pa ne vem in si razbijam glavo, ali je to povezano z mano ali ne.«

Strategijo izogibanja neposrednim konfliktom anketiranci prepoznajo kot izrazito značilnost slovenske kulturne. V situacijah, ko sami izražajo neodobravanje ali nesoglasje, pogosto naletijo na nepričakovane odzive domačinov:

»Težko je predvideti odziv po kakšnem neprijetnem pogovoru, saj se preprosto razpravljanje o nekaterih obveznostih ali neprijetnih situacijah spremeni v zame nerazumljivo reakcijo.«

V nekaterih primerih izogibanje neposrednim konfliktom vodi celo do popolnega pomanjkanja aktivnega odziva, kar tujci pogosto razumejo kot ignoriranje njihovih pritožb, čeprav gre lahko zgolj za kulturne razlike.

»Ko sem v trgovini vljudno vprašal, zakaj so mi napačno vrnili denar, so me ignorirali, kot da me ni tam.«

Iz navedenega je razvidno, da bi se medkulturnim nesporazumom lahko v veliki meri izognili z boljšim poznavanjem ciljnega kulturnega okolja, veljavnih vedenjskih vzorcev, predvsem pa z medkulturnim prilagajanjem sporazumevalnih strategij.

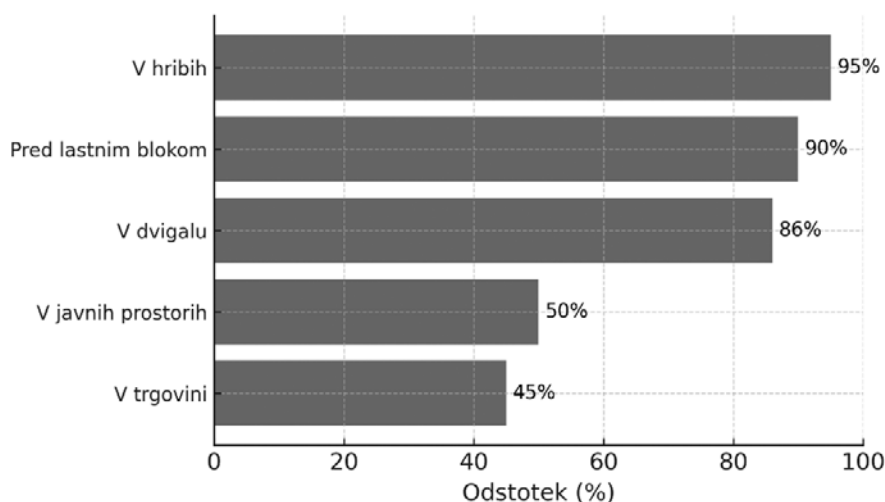
Iskanje odgovorov: mnenjska raziskava med Slovenci

Po opravljeni raziskavi težav, ki jih imajo rusko govoreči priseljenci, smo preverjali mnenja slovenskih respondentov, ki smo jih z raziskovalno metodo vprašanj odprtega tipa prosili za pojasnila o različnih sestavinah slovenskega kulturnega okolja (konvencije govornega bontona, priljubljene aktivnosti, pričakovani vedenjski vzorci v tipičnih situacijah). Vprašalnik za slovenske respondente je bil sestavljen kasneje in je upošteval ugotovitve prej zaključene mnenjske raziskave rusko govorečih anketirancev.

Vprašalnik je izpolnilo 105 slovenskih respondentov iz različnih koncev Slovenije. Večina anketiranih spada v starostni razpon 20 do 50 let, pri čemer je največ posameznikov v starostni skupini od 20 do 25 let (35 %).

Rusko govoreči anketiranci so večkrat navedli, da konvencije pozdravljanja v Sloveniji potrebujejo dodatna pojasnila, kdaj in koga naj pozdravijo in kdaj to ni primerno. Zato smo slovenske respondente prosili, naj navedejo situacije, kjer je pozdravljanje primerno in pričakovano.

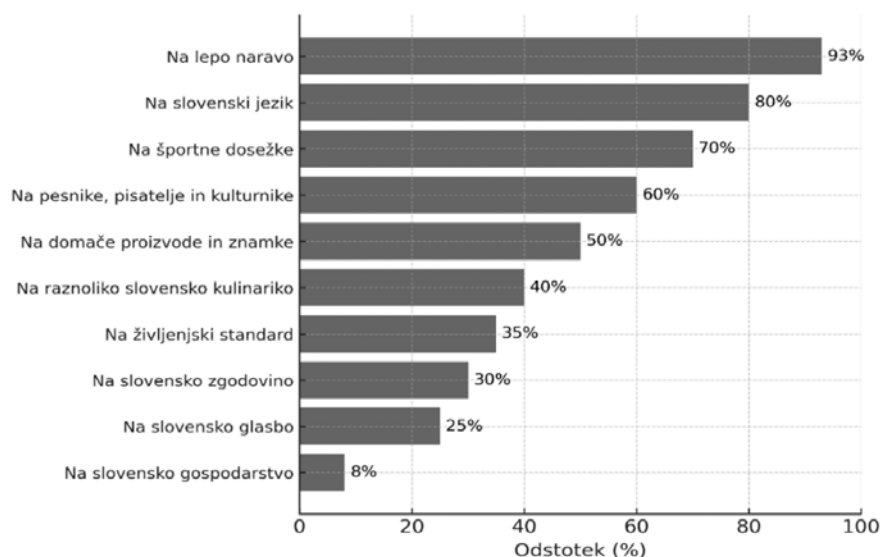
Analiza odgovorov in komentarjev kaže, da se pozdravljanje v javnih prostorih omejuje bodisi na ljudi, ki jih »vsaj bežno poznamo«, bodisi na ljudi, s katerimi vstopimo v komunikacijo v vsakdanjih ali priložnostnih situacijah (zaposleni v trgovini, v zdravstvenem domu, voznik avtobusa). Kulturni imperativ pozdravljanja neznanih oseb pred lastnim blokom, v dvigalu in v hribih, ki ga dokaj usklajeno navajajo slovenski respondenti (slika 2), pa predstavlja razlikovalni nabor sporazumevalnih kontekstov, saj v podobnih situacijah rusko govoreči pozdravljajo zgolj fakultativno.

Slika 2: Odgovori na vprašanje, ali je v dani situaciji primerno pozdraviti (n=102).

Ob tem velja opomniti, da se konvencije pozdravljanja v Sloveniji lahko precej razlikujejo glede na velikost kraja, kjer poteka komunikacija (tega z vprašalnikom nismo posebej statistično vrednotili). V manjšem kraju, kjer se vsi med seboj poznajo, in v večjem mestu, kjer velja večja anonimnost, so namreč družbene prakse pozdravljanja lahko različne (npr. citat iz ankete: »V Sloveniji se v manjših mestih in vaseh vsi poznamo med sabo, zato pozdravljamo vse. V večjih mestih tega ni«).

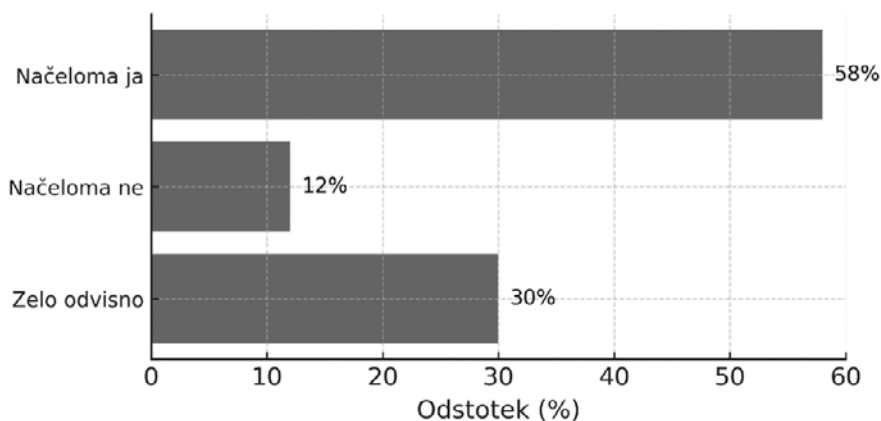
Priporočila za izbor univerzalnih tem za priložnostni pogovor s Slovenci ob prijetnem druženju (t. i. »small talk«) bi lahko oblikovali na podlagi podatkov, prikazanih v naslednjem diagramu (slika 3), kjer so respondenti navedli stvari, na katere so kot Slovenci še posebej ponosni. Ti podatki so informativni tudi z vidika potencialne občutljivosti določenih vsebin v slovenskem kulturnem okolju, o katerih bi bilo primerneje razpravljati v pozitivnem tonu.

Slika 3: Odgovori na vprašanje, na kaj so anketiranci kot Slovenci/Slovenke posebej ponosni ($n=78$).

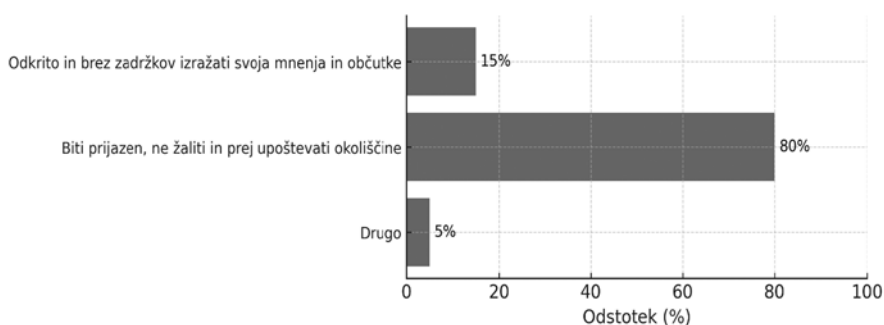
Kot ugodne teme za pogovor s Slovenci se tako prepričljivo izkažejo narava, slovenski jezik, športni dosežki, kultura in umetnost, domači proizvodi in tradicionalna kulinarika.

Različne kulturno specifične navade lahko povzročijo celo kulturni šok. Vprašanje o tem, kdo naj poravnava račun v lokalu, smo v vprašalnik uvrstili po izraženem začudenju rusko govorečega respondenta ob kulturnem šoku, ki ga je doživel, ko je povabil več ljudi na pijačo in so ga potem pustili samega pri plačevanju računa. Prevladujoči kulturni vzorci plačevanja računov pri druženju za mizo zadevajo občutljivo in hkrati tudi precej pogosto, skoraj rutinsko situacijo, kjer ugotavljamo kulturna razhajanja. Menimo, da so dodatna pojasnila v tem primeru skoraj nujna. Spodnji diagram (slika 4) kaže, da med Slovenci pri tem prihaja do (morda tudi regionalno pogojenih) razlik.

Slika 4: Odgovori na vprašanje, ali velja pravilo, da tisti, ki povabi na pijačo/v lokal, tudi plača ($n=90$).

Kot zadnje izpostavljamo stališča slovenskih anketirancev (slika 5) o (ne)posrednosti izražanja mnenj, občutkov, ki so potrdila ugotovitev priseljencev, da Slovenci v komunikaciji bolj sledijo načelu prijaznosti in izogibanja neposrednim konfliktom, zaradi česar so bolj pripravljeni zadržati zase svoje osebno mnenje, če to po njihovem mnenju preveč načenja vzdušje.

Slika 5: Odgovori na vprašanje, katero načelo bolj ustreza slovenskemu okolju ($n=78$).

Podobna komunikacijska strategija v razredu z rusko govorečimi slušatelji zasluži več pozornosti, saj pomeni občutljivo področje, v okviru katerega kulturni vzorci rusko govorečega in slovenskega okolja precej odstopajo. Kot potrjujejo odgovori večjega števila rusko govorečih respondentov, usvajanje kulturno sprejemljivih vzorcev izražanja nesoglasja in neodobravanja predstavlja eno najaktualnejših nalog in izzivov medkulturnega pouka.

Delitev medkulturnih vsebin

Glede na nekatere ugotovitve predstavljenih mnenjskih raziskav lahko sklepamo, da so potencialna kulturna neskladja, ki jih priseljenci občutijo v Sloveniji, povezana tako s slabšim faktografskim poznavanjem in razumevanjem novega kulturnega okolja, kot tudi s slabšim poznavanjem sprejemljivih vedenjskih vzorcev. Zato se nam zdi smiselna razdelitev medkulturnih vsebin pri jezikovnem pouku na dve skupini, in sicer enciklopedične in performativne.

Enciklopedične kulturne vsebine temeljijo na faktografskem znanju (»factual knowledge«) in enciklopedičnih podatkih, ki so ključni pri posredovanju osnovnih informacij o ciljni kulturi in tako omogočajo osnovno razumevanje ciljnega okolja. Gre za bolj ali manj deklarativno predstavitev značilnosti življenja v novi državi (podnebne in geografske razmere, tipično bivalno okolje, prehranjevalne navade in jedi, značilne športne in prostočasne aktivnosti, pomembnejši prazniki). Te vsebine so sicer tradicionalne in večinoma že vključene v jezikovni pouk in priročnike. Medkulturno fokusirani pristopi k poučevanju jezika (Mikolič & Košir, 2024; Šabec, 2000; 2001) pri tem sicer izpostavljajo **primerjalno** obravnavo teh tematik, z upoštevanjem tako ciljne kot izhodiščne kulture, kar krepi medkulturno zavedanje učečih se. To pomeni, da bi morali priročniki vključevati besedila in naloge, ki naj bi spodbujale različne pedagoške aktivnosti za primerjavo obeh stičnih kultur.⁷ Pri pouku v razredu so možne različne komunikativne naloge, igra vlog, vodena razprava ob prebranjem/poslušanem besedilu ali po ogledu videoposnetka, na višjih ravneh tudi daljša vodena razprava ob iztočnici ali literarnem besedilu

.....
7 Dober primer dvokulturno usmerjenega priročnika v Sloveniji je priročnik *Across cultures: slovensko-britansko-ameriški medkulturno sporazumevanje* avtorice Nade Šabec in Davida Limona (Maribor 2001), ki sistematično posreduje kulturno pogojene vsebine in širši nabor raznolikih pedagoških aktivnosti ob tem.

(Mikolič & Košir, 2024). Ključno je, da te aktivnosti spodbudijo ozaveščanje kulturno pogojenih razlik, ki učečim pokažejo, da imajo pripadniki različnih kultur lahko različne poglede na isto situacijo.

Performativne kulturne vsebine razumemo kot vedenjske in komunikacijske vzorce, ki zagotavljajo družbeno sprejemljivo obnašanje v določenem kulturnem okolju. To znanje presega zgolj deklarativno naravo, saj vključuje predvsem performativne/vedenjske komponente, ki omogočajo študentom sprotno prilagoditev svojega (verbalnega) vedenja glede na sporazumevalni kontekst. Osnovna enota učenja in ocenjevanja je v tem primeru *posamezno sporazumevalno dejanje* ali *performanca*. V tem okviru pravzaprav govorimo o **medkulturni sporazumevalni zmožnosti**, saj performativne vsebine razvijajo sposobnost prilagajanja različnim kulturnim kontekstom in normam. Performativne učne vsebine postavijo v ospredje drugačen pedagoški pristop⁸: učenje poteka preko skrbno pripravljenih opisov (oz. scenarijev ali skriptov) najpogostejših govornih dejanj, npr. pozdravljanja, naročanja hrane ali obiskovanja, pri čemer se doseže temeljita pripravljenost za interakcijo v ciljnem kulturnem okolju.⁹

Dvokulturni model

Dvokulturno fokusiran model poučevanja jezika, ki ga predlagamo, več pozornosti namenja razvoju pragmatične kompetence učencev, ki prihajajo iz točno določenih okolij. Rešitve so ponujene na osnovi predhodne raziskave medkulturno občutljivih točk, ki se pokažejo skozi izkušnje sobivanja predstavnikov izhodiščne in ciljne kulture. Hkrati model predvidi prilagojen način dela s tako imenovanimi performativnimi vsebinami: več pozornosti se usmerja v postopno oblikovanje vedenjskih (komunikativnih) vzorcev, ki naj bi ublažili potencialna kulturna neskladja. Za usvajanje performativnih vzorcev učeči potrebujejo bazični scenarij govornega dejanja – v primeru

8 Izraz performativni pristop se predvsem uporablja v ameriški jezikovni didaktiki v objavah o poučevanju kitajske in japonske vedenjske kulture (Walker, 2000; Walker & Noda, 2000; Noda, 2007).

9 V slovenski literaturi smo tudi že zasledili strnjene opise sporazumevalnih dogodkov za pedagoške namene, ki bi jih razumeli kot neke vrste referenčne scenarije za ožji nabor sporazumevalnih situacij z namenom olajševanja poučevanja tujcev (lepo vedenje za mizo, pri telefoniranju, na obisku, v javnosti) v članku Simone Pulko in Melite Zemljak Jontes (Pulko & Zemljak Jontes, 2022).

rusko-slovenskega stika ugotavljamo, da v svojih glavnih potezah večinoma sovпада. Do težav prihaja takrat, ko se mora temeljni scenarij prilagoditi različnim spremenljivkam v realni komunikaciji, kar poteka po kulturno specifičnih algoritmih. Menimo torej, da je temeljna naloga dvokulturnega modela strnjeno predstaviti ključne kulturne razlike, ki se kažejo v različnih sporazumevalnih kontekstih, ter jih pri pouku sistematično obravnavati.

Dvokulturno poučevanje jezikov se lahko začne že na začetni stopnji jezikovnega pouka, saj se osnovni kulturni vzorci pri usvajanju govornega bontona pokažejo že na prvih urah jezikovnih tečajev.

Za realizacijo dvokulturnega modela na začetni stopnji jezikovnega pouka govorni bonton predstavlja prednostni interes. Govorni bonton definiramo kot stereotipno verbalno obnašanje v določenih sporazumevalnih kontekstih, ki ima značilnosti kulturnega imperativa¹⁰. Govorni bonton vključuje prepoznaven nabor jezikovnih sredstev, ki so rezervirana za različna govorna dejanja (predstavljanje, pozdravljanje, pohvala, graja, izražanje čustev itd.), ki se jih lahko prilagodi različnim tematskim sklopom in stopnjam jezikovne kompetence. Hkrati govorni bonton opravlja še druge funkcije. Upoštevanje govornega bontona pomaga identificirati sogovornika kot »našega« ali »tujega« (Formanovskaja, 2007), kar se kaže na različnih socialnih ravneh, od etnosa, regije in vse do posamezne socialne (starostne, poklicne, interesne) skupine. Drugič, upoštevanje govornega bontona že samo po sebi deluje kot komunikativni signal, saj omogoča prepoznavanje izbrane sogovornikove strategije, bodisi sodelovalne bodisi odklonilne. To sogovornik razkriva z upoštevanjem ali kršenjem nenapisanih pravil sporazumevanja, na primer z grobim odzivanjem ali neodzivnostjo. Če sogovornik deluje kot »naš« in izraža pripravljenost za sodelovanje, govorni bonton služi kot orodje za vzpostavljanje ter ohranjanje prijateljskih odnosov.

Izvedeni raziskavi, izpeljani na naključnem vzorcu informantov, ki jih težko natančno definiramo po demografskih spremenljivkah (starost, izobrazba, spol, poklic, regija bivanja, regija izvora itd.), sta pričakovano omejeni in trenutno še ne omogočata izdelave nekega polnega seznama medkulturnih vrzeli. Gre za poskus oblikovanja referenčnega okvira za poglobljeno obravnavo kulturno občutljivih vsebin z namenom doseči bolj harmonično in

.....
10 Povzeto po Formanovskaja (2007), Krongauz (2004), Prohorov & Sternin (2006).

sproščeno sporazumevanje med rusko govorečimi priseljenci in domačini. V spodnji tabeli (tabela 2) so vključena izbrana govorna dejanja in sporazumevalni konteksti (v levem stolpcu) ter strnjen opis kulturno pogojenih razlik temelječ na podatkih naših raziskav (december 2020 in marec 2021).

Tabela 2: Izbor sporazumevalnih kontekstov za medkulturno obravnavo pri pouku.

	Govorna dejanja in sporazumevalni konteksti	Kulturno okolje	
		Slovensko	Rusko
	Komunikacijske strategije in interakcije		
1	Pozdravljanje: koga, kje in kdaj	Pozdravljamo tudi neznanne ljudi v hribih, v dvigalu, pred lastnim blokom, v javnih prostorih. Možne so razlike med večjimi in manjšimi kraji.	Pozdravljamo izključno znance, ki jih govoreči osebno (vsaj bežno) pozna, in zaposlene, s katerimi neposredno vstopi v stik.
2	Naslavljanje (izbor nagovora oz. imenske različice kot oznanitev odklonilne/sodelovalne strategije)	Manjša variabilnost.	Večja variabilnost, neposredne in jasne oblike sporočanja (tudi neverbalne: obrazna mimika, rokovanje, nasmeh, barva in ton glasu).
3	Pohvale, komplimenti	Manj pogosti, bolj posredni in zadržani.	Pogosti, neposredno izražani, pretiravanje je povsem sprejemljivo. Pohvale in komplimenti do neke mere predstavljajo standardno pričakovano strategijo za vzdrževanje prijateljskih odnosov in izražanje naklonjenosti.
4	Izražanje osebnega mnenja in nasvetov	Rezervirano za ožji nabor posebnih situacij, ki jih govorci razume kot varne, izražanje je bolj posredno in zadržano.	Izražanje je odkrito, brez večjih zadržkov, včasih tudi nekoliko vsiljivo (do neke mere lahko načena integriteto naslovnika).

5	Izražanje nestrinjanja, neodobravanja	Pri neposrednem stiku v javnosti se pogosto popolnoma opusti oz. prikrije (posebej v primerih hierarhično neenakovrednega položaja – v pogovoru z nadrejenim, s profesorjem, s starejšimi). Sprejemljive oblike so običajno posredne in premišljene. Skrajnim ocenam se v nevtralni komunikaciji maksimalno izogiba.	Dopustno je odkrito izražanje, brez večjih zadržkov, ki do neke mere lahko načenja integriteto naslovnika.
Družbeni in profesionalni odnosi			
6	Vzpostavitev tesnejših osebnih in prijateljskih odnosov	Bolj postopno, premišljeno, manj obremenjujoče za naslovnika, ohranja se večja medosebna distanca, ki je manj zavezujoča in dopušča več svobode.	Vzpostavitev osebnega stika je hitrejša. Komunikacija je odkritejša, hkrati pa bolj zavezujoča.
7	Vzdrževanje osebnih odnosov	Dopustna je večja zadržanost in daljša medosebna razdalja, sprejemljivo je tudi občasno prikrivanje oz. bolj posredno izražanje nesoglasja oz. neodobravanja.	Pričakuje se večja iskrenost, odkritost, prikrivanje ni sprejemljivo. Pričakujejo se redni in pogostejši stiki. Nepojasnjena prekinitev ali opustitev komunikacije je žaljiva in se enoznačno sprejme kot zavrnitev.
8	Odnosi v javnosti, s sosedi	Večja skrb za mnenje okolice/sosedov, bolj prikrito izražanje nesoglasja, izogibanje neposrednim konfliktom. Nastanek odkritih in ostrejših konfliktov največkrat sprožijo primeri, ko uveljavljanje osebnega interesa načenja splošno veljavna pravila (v čakalnici, pri parkiranju).	Značilna je manjša skrb za mnenje okolice/sosedov, jasen odklonilen odnos do formalnosti, večja pripravljenost na konfliktno komunikacijo in izražanje odkritega nesoglasja, na odstopanje od pravil se gleda bolj tolerantno.
9	Profesionalna komunikacija	Poudarjen je pomen hierarhije, pričakuje se upoštevanje delovne discipline (pri zamudah, malicah ipd.) in predpisanih postopkov.	Večja samoiniciativnost in občasna odstopanja od pravil so sprejemljiva. Večjo vrednost ima hitrejša odzivnost na spremembe, odločnost in iznajdljivost.

Kulturne norme in konvencije			
10	Tabu (nezažele- ne) teme	Poizvedovanje o dohodkih, boleznih, otrocih in osebnih okoliščinah je v glavnem rezervirano samo za svojce.	Poizvedovanje o osebnih okoliščinah je do neke mere sprejemljivo tudi v komunikaciji z znanci (in ne samo z bližjimi svojci), sicer ima sogovornik situacijo pod kontrolo in lahko vedno jasno in neposredno signalizira, o čem je pripravljen govoriti, o čem pa ne.
		Odkrito spraševanje žensk o starosti se sicer pojavi, a izobraženci ga prepoznajo kot komunikacijsko nerodnost.	Odkrito spraševanje žensk o starosti ni sprejemljivo.
11	Konvencije obiskovanja	Sprejemljive so izključno manjše zamude, ki se morajo takoj javiti.	Sprejemljive so večje zamude, posebej na zmenke.
		Pričakuje se predhodna najava obiska, tudi mesec prej, razen če gre za bližnje svojce, s katerimi se redno videvajo. Gostom se lahko ponudi samo kava.	Prijatelje in svojce se lahko obiskuje tudi brez predhodne najave. V primeru pričakovanega obiska se gostom ponudi presežni nabor hrane, tudi za s sabo.
12	Konvencije obdarovanja	Obdarovanje je do neke mere pričakovano, zlasti med prazniki, za otroke, ob napovedanem obisku.	Obdarovanje je do neke mere pričakovano, zlasti ko gre za otroke.
		Brez daril so možni krajši rutinski obiski svojcev ali sosedov.	Brez daril so možni še krajši rutinski obiski.
Vsakodnevne situacije			
13	Plačevanje računov (v primeru skupne pijače)	Plačuje tisti, ki vabi.	Vsi povabljeni se ponudijo za poravnavo »svojega« deleža.
		Zlasti to velja za večja praznovanja.	Med ožjimi prijatelji so tipični skupni računi, ki jih plačujejo izmenično.

Pregled medkulturnih vrzeli bi radi zaključili z mislijo, da je izdelava (do) končnega nabora potencialnih kontekstov, v katerih lahko nastanejo medkulturni nesporazumi, najbrž prezahtevna naloga, saj je v veliki meri odvisna tudi od raznolike ontologije človeške komunikacije, ki jo je težko v celoti umestiti v neke predvidljive vzorce. Upamo pa, da bo trenutni pregled spodbudil nastajanje nadaljnjih raziskav medkulturnega sporazumevanja za različne jezikovne pare, ki predstavljajo osnovo za razvoj učinkovitejših medkulturno usmerjenih pedagoških pristopov.

Sklepna misel

Poglobljena raziskava medkulturnih neskladij, ki je lažje izvedljiva v primeru fokusirane analize konkretnih kulturno-jezikovnih parov, izvajalce medkulturnega pouka opremi s pomembnimi povratnimi podatki o tem, kaj bi bilo treba izboljšati z namenom ublažitve potencialnih kulturnih neskladij. Gre za opredelitev konkretnega nabora sporazumevalnih situacij in vzorcev, ki bi potrebovali nekoliko bolj premišljeno strategijo poučevanja, in sicer v tesnejši povezavi s kulturnim okoljem. Usvajanje teh sporazumevalnih vzorcev se odvija ciklično, skozi več faz, in konsistentno, na vseh stopnjah jezikovnega pouka. Upamo, da bosta konkretizacija težav medkulturne komunikacije in preciziranje možnih pedagoških pristopov prispevala k učinkovitejšemu medkulturnemu jezikovnemu pouku in s tem pripomogla do pozitivnih premikov tudi v realni komunikaciji.

Viri in literatura

Byram, M. (1997): *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon, Multilingual Matters.

Byram, M. & A. Feng (2005): *Teaching and Researching Intercultural Competence*. V: Hinkel, E. (ur.): *Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning*. Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum, 911–930.

Cavaion, M. (2015): *Teaching and learning primary neighbouring language through cross-border contacts = Poučevanje in učenje sosedskih jezikov v osnovni šoli ob čezmejnem povezovanju*: doktorska disertacija. Koper, Univerza na Primorskem.

Council of Europe (2019): CEFRL, Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages> (Dostop 22. 1. 2021).

European Commission (2015): Language teaching and learning in multilingual classrooms. Luxembourg, Publications Office of the European Union. DOI: <https://doi.org/10.2766/766802>.

Golden, M. (2001): O jeziku in jezikoslovju. Ljubljana, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za primerjalno in splošno jezikoslovje.

Formanovskaja, N. I. (2007): Rečevoe vzaimodejstvie: kommunikacija i pragmatika. Moskva, izdatel'stvo IKAR.

Jerman, T., Pisek, S. & A. Strajnar (2015): Slovenščina ekspres 1. Učbenik za začetnike na krajši tečajih slovenščine kot drugega in tujega jezika. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Krongauz, M. (2004): Rečevoj etiket: vnutrennjaja in vnešnjaja tipologija. Doklady meždunarodnoj konferencii DIALOG. <http://www.dialog-21.ru/media/2538/krongauz.pdf> (Dostop 22. 1. 2021).

Lah, M. (2012): Medkulturno skozi čas: medkulturne vsebine v učbenikih francoščine kot tujega jezika. *Ars&Humanitas: revija za umetnost in humanistiko/Journal of Arts and Humanities*, 6, 2, 103–116.

Lasnik, I., Pirih Svetina, N. & A. Ponikvar (2013): Gremo naprej. Učbenik za nadaljevalce na kratkih tečajih slovenščine kot tujega jezika (A2). Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Lasnik, I., Pirih Svetina, N. & A. Ponikvar (2018): A,B,C 123, Gremo. Učbenik za začetnike na tečajih slovenščine kot tujega jezika (A1). Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Liddicoat, A. (2008): Pedagogical Practice for Integrating the Intercultural in Language Teaching and Learning. *Japanese Studies*, 28, 3, 277–290.

Makarova Tominec, I. (2020): Ruski naglas v slovenščini: o jezikovnem profilu rusko govorečih priseljencev. *Jezik in slovstvo*, 65, 1, 65–82.

Makarova Tominec, I. (2021): Online_Questionnaire_Russians_on_Slovenes (full version). Researchgate.net. DOI: <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.24647.11687>.

Markovič, A., Stritar M., Jerman T. & S. Pisek (2013): Slovenska beseda v živo 1a. Učbenik za začetni tečaj slovenščine kot drugega/tujega jezika. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Markovič, A., Stritar M., Jerman T. & S. Pisek (2015): Slovenska beseda v živo 1b. Učbenik za začetni tečaj slovenščine kot drugega/tujega jezika. Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Mikolič, V. (2016): Medkulturno poučevanje jezika in književnosti po modelu TILKA. *Slovenščina v šoli*, 19, 3/4, 2–17, 139.

Mikolič, V. (2020): *Izrazi moči slovenskega jezika*. Koper, Annales ZRS; Ljubljana, Slovenska matica.

Mikolič, V. & D. Košir (2024): Diskurz o drugi veliki vojni v povojni literaturi – medpredmetna povezava slovenščine in zgodovine po modelu Tilka. V: Lipavc Oštir, A. & S. Jazbec (ur.): *Medpredmetno povezovanje in pouk jezikov*. Maribor, Univerzitetna založba, 253–302.

Noda, M. (2007): Performed Culture: Cataloguing Culture Gains during Study Abroad. *Japanese Language and Literature*, 41, 2, 297–314.

Prohorov, J. J. & I. A. Sternin (2006): *Russkie: kommunikativnoe povedenie*. Moskva, Izdatel'svo Flinta, Izdatel'stvo Nauka.

Pulko, S. & M. Zemljak Jontes (2022): Lepo vedenje kot tematski sklop pri poučevanju slovenščine kot drugega jezika. V: Pulko, S. & M. Zemljak Jontes (ur.): *Slovenščina kot drugi in tuj jezik v izobraževanju*. Maribor, Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, 210–242.

Šabec, N. (2000): Jezik kot odraz kulturnih vrednot. V: Štrukelj, I. (ur.): *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*. Zvezek 2. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 218–228.

Šabec, N. (2001): Across cultures. Slovensko-britansko-ameriško medkulturno spoznavanje. Maribor, Založba Obzorja.

Skela, J. (2000): Odkrivanje drugosti: (med)kulturna zavest pri pouku tujega jezika. V: Štrukelj, I. (ur.): *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije*. Zvezek 2. Ljubljana, Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije, 23–41.

Vervega, M. (2024): Primerjalna analiza in načini podajanja kulturnih vsebin v učbenikih za poučevanje angleščine in nemščine kot drugega jezika na gimnazijah: magistrsko delo. Maribor, Univerza v Mariboru.

Walker, G. (2000): Performed Culture: Learning to Converse in Another Culture. V: Lambert, R. (ur.): *Foreign Language Policy and Pedagogy*. Philadelphia, John Benjamins, 221–236.

Walker, G. & M. Noda (2000): Remembering the Future: Compiling Knowledge of Another Culture. V: Birkbichler, D. & R. M. Terry (ur.): *Reflecting on the Past to Shape the Future*. Lincolnwood, National Textbook Company, 187–212.